

1946-49

Skrevet av Tore Johannesen

Innhold

1946: Norske Boligbyggelag stiftes	3
1947: 80 boligbyggelag stiftes	5
1948: Altfor lav boligbygging	7
1949: Oppsigelser, motsetninger og politisk strid	9

1946 Norske Boligbyggelag stiftes

NBBL (Norske Boligbyggelag) blir stiftet i juni 1946 med 28 boligbyggelag til stede. Hovedinitiativet til stiftelsen kommer fra Norsk Leieboersamband, men også Bygningsarbeiderforbundet og det nye Boligdirektoratet er aktive medspillere. LO støtter også etableringen økonomisk. Åpningstalen på den konstituerende generalforsamlingen i Henrik Ibsensgate 7 i Oslo, blir holdt av statsråd Oscar Torp.

Carsten Boysen, med bakgrunn fra leieboerbevegelsen, blir ansatt som NBBLs generalsekretær og første leder. Han har vært leder av Norges Leieboersamband (NLS), siden opprettelsen i 1939. På yrkessiden har han som arkitekt både vært involvert i boligforskning og eiendomsforvaltning i Oslo kommune. Han var også sentral i utformingen av Arbeiderpartiets boligpolitikk etter krigsslutt, og hadde også i den aller første etterkrigstiden reist rundt i landet og propagandert for opprettelse av boligbyggelag.

Både lokale politikere, fagbevegelsen og leieboligorganisasjoner spiller viktige roller for å starte boligbyggelag rundt omkring i landet. I løpet av året blir det stiftet og forsøkt stiftet mange nye lag; fra Harstad i nord til Stavanger i sør. Bombing og brenning under krigen utgjør en viktig bakgrunn for flere av lagene som blir etablert rett etter krigen. Men også for landet som helhet foreligger det et enormt behov for boligbygging. Under krigen hadde nybyggingen vært minimal, og mer enn 20 000 boliger var borte som en direkte følge av krigens ødeleggelser.

Den norske Stats Husbank og Boligdirektoratet opprettes våren 1946; kanskje de to viktigste brikkene fra statens side som ledd i en ny boligpolitikk. Og OBOS-direktør Jacob Christie Kielland forlater sin stilling for å bli leder av det nye direktoratet. I forbindelse med sin avgang påpeker han at den sosiale boligpolitikken må hvile på tre grunnpilarer: Leieboerbevegelsen, boligsamvirket og Husbanken.

Notis fra Verdens Gang 17. juni 1946.

Gjenreisning er den store samlede oppgaven for hele nasjonen. Allerede i 1945 opprettes en statlig institusjon med navnet Opplysningskomiteen for gjenreisningsarbeidet. Praktiske opplysninger om gjenreisning og nybygging av boliger står helt sentralt, og nå kommer en brosjyre spesifikt om dette «Boligreisning». Blant bidragsyterne finner vi både Jacob Christie Kielland og Carsten Boysen.

Også Høyres stingsrepresentanter ser et klart behov for en statlig kredittinstitusjon som kan kanalisere lånemidler til den høyt prioriterte oppgaven med å skaffe folk boliger. Husbankloven vedtas enstemmig i mars. Noe mer strid blir det imidlertid rundt tomtepolitikk, der Arbeiderpartiet er innstilt på å gå lenger i kommunenes muligheter for tomteekspropriasjon til boligformål enn det Høyre og Bondepartiet anser som ønskelig. Dette er for øvrig et politikkområde som blir gjenstand for mye debatt i mange tiår etter krigen.

Allerede i forkant av etableringen av NBBL foreligger det både organisatoriske og politiske spenninger som kommer til å prege utviklingen i boligsamvirket, særlig i perioden fram til 1950-tallet. Boysen representerer en fløy som i sterke ordelag

påpeker nødvendigheten av en sterk kobling mellom leieboerbevegelsen og oppbyggingen av et landsomfattende system av boligbyggelag. De hussøkendes innflytelse nedenfra blir ansett som avgjørende for å bygge et ekte demokratisk fundert boligsamvirke. I dette finner vi også den viktigste årsaken til at Boysen og hans fløy er kritisk til OBOS sin oppbygging og praksis, som man mener er både for byråkratisk og for sterkt koblet til kommunen.

NBBL blir da også etablert med en samarbeidsavtale med NLS, men samtidig som NBBLs administrasjon får kontorfellesskap med OBOS i Samfundshuset i Oslo. Sammensetningen av NBBLs styre og administrasjon er heller ikke det beste ut i fra et konfliktdepende perspektiv. Mens NBBLs styre og representantskap er dominert av OBOS- og arbeiderpartifolk i sentrum-/ høyre i partiet, er NBBLs administrasjon preget av folk til venstre i partiet, eller medlem av NKP. NBBLs første styreleder, Hartvig Svendsen fra Ski i Akershus, sitter på Stortinget for Arbeiderpartiet i 20 år (1945-65).

NBBLs hovedformål er fra starten av å støtte kooperativ bygging, formidle erfaringer og drive opplysningsvirksomhet. I løpet av året stiftes det 22 boligbyggelag som får en permanent tilværelse (mens det også stiftes lag som ikke overlever som selvstendige enheter). I Bergen etableres Vestlandske boligbyggelag som nærmest et borgerlig motstykke til BOB. Initiativtakerne her er ikke å finne i fagbevegelsen, men i særlig grad i det bergenske bankvesen.

Dette året var det også fødselsboom: Nesten 71 000 fødsler i løpet av ett år, noe som fortsatt er rekord i norsk etterkrigstid. Barnetrygd blir også innført i løpet av året.

Her startet Kongsvinger Boligbyggelag (KOBBL) med byggingen av fire etasjes boligblokk i Storgata 9 i 1946. Bildet viser arbeidslaget på tomte etter at det ble sprengt med dynamitt. Foto: KOBBL

1947 80 boligbyggelag stiftes

Brochmannsgate borettslag ligger på Bjølsen i Oslo og sto ferdig i 1947. Det består av to blokker med til sammen 60 leiligheter, alle på fire rom og kjøkken. Arkitekter: Arne Pedersen og Reidar Lund. Foto: OBOS

I løpet av året stiftes det hele 80 boligbyggelag i Norge, og 55 av disse blir formelt medlem av NBBL. Mange av lagene som starter opp i de første årene etter krigen er avhengig å få hjelp, både fra lokalt hold (kommunen) og sentralt hold (NBBL). Fra kommunen må lagene støttes gjennom tomteervert og byggetillatelse, men til dels også direkte støtte til driften av laget. Det er derfor helt avgjørende for lagene å komme i god dialog med kommunen, og dette får de hjelp til fra NBBL. Dette kommer i tillegg til hjelp til selve den formelle etableringen av laget og etter hvert til planlegging og utvikling av boligprosjekter. Også her hjalp NBBL til med dialogen med lokale myndigheter. Mange lag har så som så med ansatte og mye er basert på frivillig innsats og dugnadsaktivitet. Ikke rent få lag får derfor en forholdsvis kort levetid.

I den første fasen er det et fåtall av boligbyggelagene som har økonomi til å betale kontingent til et landsforbund. NBBL er derfor helt avhengig av økonomisk støtte fra så vel staten som fagbevegelsen de første årene. En bevilgning fra Stortinget på 150 000 kroner sikrer organisasjonen det første hele driftsåret. For å sikre seg selvstendige inntekter blir det ansett som nødvendig å etablere egen konsulentvirksomhet. NBBLs tekniske avdeling opprettes derfor tidlig på året.

På tross av at Carsten Boysen er skeptisk til OBOS som «uren» kooperativ virksomhet, ønsker både han og NBBLs styre et nærmere administrativt samarbeid med OBOS. Det er særlig økonomiske grunner som ligger bak dette ønsket. Den svenske søsterorganisasjonen HSB hadde til inspirasjon fellesadministrasjon med Riksförbundet. Det blir likevel aldri noen form for fellesadministrasjon mellom OBOS og NBBL.

I starten av sin historie har NBBL karakter av å være en kobling mellom medlemsbevegelse og halvoffentlig organ. Dette kommer ikke minst til uttrykk gjennom at staten får en egen representant i NBBL styre. Den første som kommer inn i denne posisjonen er ingen ringere enn Jacob Christie Kielland – den tidligere OBOS-direktøren – som fra 1946 er blitt leder av det statlige Boligdirektoratet. Kielland blir sittende som statlig representant/observatør i NBBLs styre helt fram til 1965. Han sitter for øvrig også i mange år i Husbankens styre.

Fra januar gis bladet *Hus og hjem* ut som et fellesorgan for NBBL og Norges Leieboersamband, med Boysen som redaktør. Her gir han stadig uttrykk for OBOS-kritiske synspunkter, mens han er langt mer positiv til boligbyggelags-naboen: Aker BBL. OBOS er lite fornøyd med denne situasjonen og bestemmer seg for å gi ut et eget medlemsblad. Første nr. kommer ut på slutten av året.

OBOS-styremedlem og sekretær ved statsministerens kontor, Arnfinn Guldvog, trer ut av NBBL-styret med den begrunnelse at han mangler tillit til Boysen. Men tilstrekkelig oppslutning fra resten av NBBL-styret gjør at Boysen blir sittende. Bildet av NBBL som noe i nærheten av en «kommunistbastion» blir allikevel styrket i løpet året.

Etableringen av Husbankens avdelingskontorer i Bergen, Trondheim, Bodø og Hammerfest fullføres i første del av året. I Hammerfest holder Husbankkontoret til i en provisorisk brakke helt fram til 1952. Boligdirektoratet gir ut en skissebok for hustyper i Finnmark og Nord-Troms. 70 prosent av gjenreisningsboligene blir bygd etter typetegninger eller er ferdighus.

På fagforeningshold tas det initiativer for å opprette kooperative produksjonslag for bygge- og anleggsvirksomhet, samt tilvirkning av byggematerialer. Tanken er at dette skal skje i et nært samarbeid med boligsamvirket og NBBL. Selskapet Dugnad blir etablert som en landsdekkende paraply for virksomheten, der også NBBL er med i stiftelsesprosessen.

Ett av de første borettslagene i Kongsvinger var Jernbanens borettslag i Prinsens gate. Foto: KOBBL

1948 Altfor lav boligbygging

Fannebo: MOBOS (tidl. Molde Boligbyggelag) aller første borettslag i firemannsboliger med til sammen 44 leiligheter. De første leilighetene ble innflyttet rett før jul i 1948. Foto: NBBL

De første 3–4 årene av NBBLs historie preges av stor aktivitet rundt stifting av nye boligbyggelag landet rundt, men også av organisatorisk konflikt og dramatik. Særlig mellom OBOS og NBBL foreligger det gnisninger med røtter tilbake til 1930-tallet. I NBBLs administrasjon – der mange er rekruttert inn fra leieboerbevegelsen – er man kritisk til OBOS sin sterke kobling til Oslo kommune og dennes store innflytelse over så vel bygging som tildeling av de fleste boliger som OBOS ferdigstiller. Dette går ut over medlemsinnflytelse og «ekte boligkooperativt selvstyre og kontroll» mener noen, ikke minst i NBBL.

Denne konfliktlinjen blir tydelig eksponert når Oslo og Aker kommune skal slås sammen. Som en bieffekt av dette, ser man det som naturlig at også OBOS og Aker boligbyggelag (ABBL) må fusjonere. Ved siden av å være generalsekretær i NBBL, er Carsten Boysen også formann i Norsk Leieboersamband (NLS) og denne organisasjonens representant i ABBL sitt styre. Boysen mener at ABBLs organisasjonsform er langt å foretrekke framfor OBOS' «topptunge kommunale form». Kampen om hvilken av BBL-modellene som skal være førende i det nye og langt større fusjonerte selskapet, resulterer imidlertid i en klar seier for OBOS-fløyen.

Samtidig innebærer fusjonen at Oslo kommunes tildelingskontroll med OBOS' nye boliger blir noe svekket. Nå får OBOS full råderett over 50 prosent av det som bygges (tallet øker i 1949 til 90 prosent). Dette er en utvikling begge fløyene anser som svært positiv, særlig sett fra et boligkooperativt ståsted.

Det er svært høy boligpolitisk oppmerksomhet rundt det faktum at nivået på boligbyggingen ligger langt under det mål som regjeringen har satt høsten 1945. Leierboerbevegelsen mobiliserer til massemønstringer som en reaksjon på for lav boligbygging – og også her står Carsten Boysen sentralt.

På sommeren reiser både NBBLs generalsekretær Boysen og leder av Boligdirektoratet, Jacob Christie Kielland, til Alta på en konferanse om boligjenreisingen i nord. Etter konferansen fortsetter Boysen reisen rundt til byer og tettsteder for å stifte «boligkooperative arbeidsutvalg», som forløpere til reelle boligbyggelag. I ettertid må både han og andre boligaktører konstatere at selv om boligbyggelag blir etablert mange steder i landet, så er det ingen som kommer i gang langt mot nord.

Mot slutten av året dannes et nytt boligbyggelag i Oslo: Ungdommens Selvbyggerlag (Usbl), på initiativ fra NLS (Norsk Leieboersamband) og aktivister langt til venstre i politikken. Initiativet om å starte opp et alternativt lag til OBOS blir aktivt støttet av Carsten Boysen. OBOS går imot at Usbl skal bli medlem av NBBL, men dette OBOS-ønsket får ikke tilstrekkelig støtte i NBBL-styret og organisasjonen for øvrig.

Selv om NBBL etter hvert begynner å få mange boligbyggelag som medlemmer, har de færreste en økonomi som tillater betaling av noen medlemskontingent av betydning. NBBL er derfor helt avhengig av økonomisk støtte fra staten, på tilsvarende vis som mange boligbyggelag er avhengig av økonomisk bistand fra kommunen i oppstartsfasen.

I slutten av året står «forargelsens hus» på Ekeberg i Oslo ferdig. Det er en rimelig to-mannsbolig og et «prøvehus» bygd av Olav Selvaag. Huset blir brukt i Selvaags kritikk av «overdrevne byggekvalitetskrav» og boligkooperasjonens særfordeler. Ekeberg-huset er i strid med byggeforskriftene og får ikke lån i Husbanken, men 8 000 melder allikevel sin interessert for å kjøpe huset. Huset representerer begynnelsen på en langvarig politisk debatt om byggetekniske krav og kostnader. Særlig på den politiske høyresida opplever Selvaag å få betydelig støtte for sine synspunkter.

Dette året etablerer også Husbanken nærmere definerte krav til husbankfinansierte boliger, og treromsstandarden innføres som norm – familieboliger måtte inneholde minst tre rom.

Carsten Boysen

Ungdommens SelvByggerLag ble dannet i optimisme og opposisjon etter andre verdenskrig. Foto: Usbl

1949 Oppsigelser, motsetninger og politisk strid

På våren sier en av de ansatte i NBBL, Evly Nordstrand, opp sin stilling med henvisning til at hun av politiske grunner blir «holdt utenfor» og at NBBLs ansatte bruker deler av arbeidstiden til anti-NATO arbeid. Før hun går av, sender hun en rapport direkte til Oslo Arbeiderpartis leder, Trygve Bratteli. Like før kongressen kommer det også signaler om at myndighetene vil redusere den økonomiske støtten til NBBL.

Dette er noe av bakteppet for NBBLs første kongress i juni 1949 i Trondheim. NBBLs kongress vedtar å gi styret i NBBL oppgaven med «... å ordne lagets administrasjon slik at den kan sikre det samarbeid med OBOS og de andre tilsluttede lag som er nødvendig for at NBBL kan oppfylle sitt formål». Med henvisning til dette vedtaket beslutter NBBLs styre senere i juni å si opp samtlige ansatte i NBBL. Omar Gjestebø, styreleder i OBOS, konstitueres som ny leder i NBBL. Samarbeidsavtalen mellom Norsk Leieboersamband (NLS) og NBBL sies også opp. Den helt sentrale aktøren i denne prosessen er styreleder i NBBL Hartvig Svendsen, som er stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet fra Oslo.

Omar Gjestebø

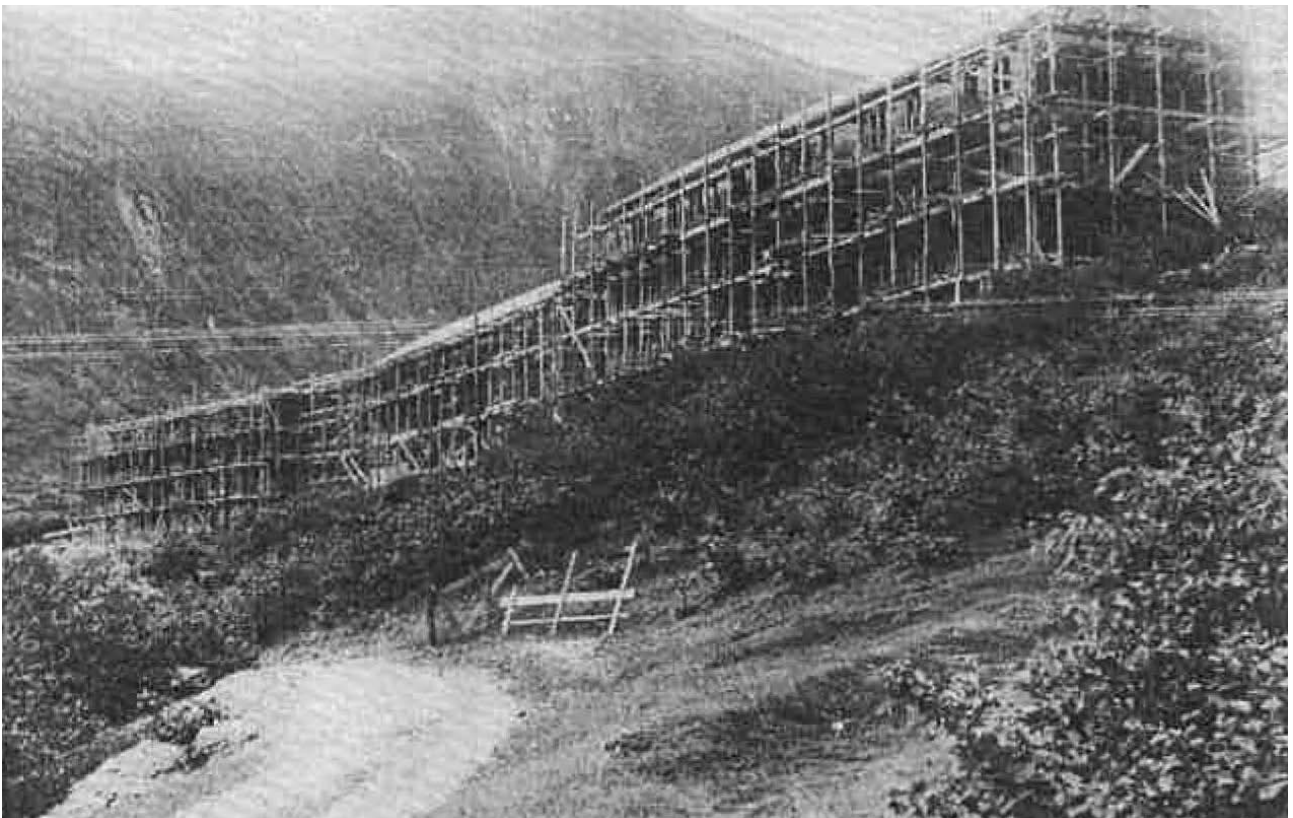
Konflikten i NBBL handler om flere ting: Dårlig økonomi og administrative rutiner, boligkooperative prinsipper og veivalg, OBOS-ledelsens kritiske holdning til Boysen, men nokså klart også om sterke politiske motsetninger mellom kommunister og sosialdemokrater. Når NATO-spørsmålet seiler opp som et brennhett tema i 1948/49 (skal Norge gå med eller ikke?), slår også dette direkte inn i det allerede spente forholdet mellom OBOS og NBBL. Saken får stor oppmerksomhet i pressen, og også her spekuleres det i de politiske overtonenes betydning for oppsigelsene.

Over sommeren blir nye stillinger i NBBLs administrasjon utlyst, men de oppsagte står samlet om ikke å søke. Derimot går de til arbeidsrettssak mot NBBLs styre, fordi de mener oppsigelse er usaklige. Det hele ender imidlertid i et forlik utpå høsten. Carsten Boysen og flere andre sentrale personer i NBBL får etterhvert ansettelse i Usbl, som fra før er dominert av personer godt utpå venstrefløyen i norsk politikk.

Stridighetene innad i boligsamvirket må også ses i lys av at det boligkooperative systemet, med tette bånd til stat og kommuner, også blir kritisert fra borgerlig politisk side. På Stortinget er det i april en boligpolitisk debatt der særlig representanter fra Høyre er kritisk til manglende konkurranse i boligbyggingen og nærmest monopollignende tilstander i favør kooperativ bygging. Også andre aktører – som Olav Selvaag – hevder at dette fører til både dyrere boliger og lavere byggetakt enn det som er mulig å få til med større konkurranse. Dette er en type kritikk som går igjen og skaper debatt utover på 50-tallet.

1949: Borgundveien borettslag i Ålesund var et av Ålesund boligbyggelags aller første prosjekter. Foto: NBBL

Hagen i et borettslag i Årdalstangen under bygging. Foto: Årdal Boligbyggelag